

Forfatter: Brandes, Edvard

Titel: Ulysses v. Ithacia og Den Stundesløse

Citation: Brandes, Edvard: "Ulysses v. Ithacia og Den Stundesløse", i Brandes, Edvard: *Holberg og hans Scene*, Gyldendal, 1898, s. 171. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandesed_03-shoot-idm140324074498528.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Holberg og hans Scene

Ulysses v. Ithacia og Den Stundesløse

Sæson 1892—93.

Det kgl. Teater kaldes Holbergs Scene; han grundlagde Teatret med sine Komedier, og efter at Teologien havde styrtet det i Grus, gav han anden Gang Kraft og Indflydelse til dets Genoprettelse, vejlede Skuespillerne da som tyve Aar tidligere, kæmpede mod Operaen, der altid har ødelagt den danske Skueplads, harmedes over den franske Vaudeville, der trængte ind til Fordærv for den gode Smag, foragtede Udstyrs- og Spektakelstykker — og hans Aand forblev som den gode Aand over Scenen i de kommende Tider. Hans Komedier udgjorde det faste Punkt i den Usikkerhed og Bølgen, som kendetegnede det kgl. Teater, da hverken Hof eller Hovedstad eller Stat betragtede det danske Dramas Hjemsted med Kærlighed. Og alt af den Grund blev Holbergs Komedier en urokkelig Støtte for 172Teatret, fordi dette stadigt nødtes til at opføre dem, fordi den offentlige Mening tvang Teatret til deres Bevaring. De blev det kgl. Teaters eneste virkelige Repertoire, uafhængigt af ministerielle Forgødtbefindender og Reaktionens vekslende Luner.

Théâtre-Français ejer et Repertoire af videre Omfang. Ikke Molière alene, skønt han er den ypperste, ogsaa Corneille, Racine, Marivaux, Regnard hører til det tvungne Repertoire, det som Statsteatret pligter at opføre. Dets Skuespillere modtager en saadan Undervisning, at Teatret med Lethed kan opføre ethvert Stykke af Molière med den korteste Tidsfrist. Maaske spilles en eller anden Komædie af Molière kun én Gang i en Sæson, men den kan altid sættes op med et Par Repetitionsprøver, og hvis Teatrets første Kunstnerrække ikke anvendes, kan man lade anden og tredje Linje rykke frem. Det er bekendt, at tre forskellige Herrer (Damer) uden Varsel kan udføre samme Rolle hos Molière, saasnart Stykket sættes paa Plakaten — og udføre Rollen efter den traditionelle Spillemaade.

Vi har kun den ene Holberg, hvis Komædier jo desværre ikke maaler sig med Molières hverken i Poesi, i aandelig Betydning eller i teknisk Fuldkommenhed. Hvor underligt, at hin Gøgler — thi andet var Molière da ikke: omrejsende Aktør og sorgløs Bearbejder — skulde overgaa den lærde 173og kloge Mand, der ikke strædede sine Dage for de fire Vinde og som af Naturen havde modtaget et kosteligt Talent, der styrkedes gennem Læsning og Rejser! Vist er det, at den Skala af menneskelige Følelser, der klinger hos Molière, fra Lystighed til Fortvivelse, fra Sværmeri til Menneskeforagt, finder intet Sidestykke hos Holberg, der ensformigt behandlede smaa Daarskaber og kun enkeltsteds i *Erasmus Montanus* og *Jeppe paa Bjerget* hævede sig til den store Konflikt eller den gennemførte Karakterskildring. Men skønt Holberg levede i det lille Land og ikke kunde midtsamle sit Geni i Komædieskrivning alene, fordi han maatte opdyrke mangt et goldt Omraade, var og blev han dog den eneste Dramatiker, om hvem der samlede sig en Overlevering, en Forstaaelse af hans Værk, der trods skiftende Smag og trods Skuespillernes vekslende Personlighed bevaredes som Regel. De Holbergske Komædiers Betydning nu for vort Teater bestaar i, at de skal opføres, og at der ved Teatret og i Publikum findes en Fællesopfattelse, hvorefter de kun tør opføres ud fra en stærk Respekt for Opgaven.

Det kgl. Teater genoptog af Holberg i Sæsonen 1892—93 følgende to Stykker:

Ulysses v. Ithacia 9 Gange.
Den Stundesløse 7 Gange.

174

Af disse to Skuespil kan man egentlig kun med megen Velvilje regne *Ulysses* til Genoptagelser. Den halve Del af Stykket spilledes i Januar 1887, det hele Skuespil sidste Gang i Marts 1885, efterat det var iscenesat og opført til Holbergs Jubilæumsfest. Rollebesætningen stod i alt væsentligt uforandret siden da, og man mærkede intet til, at der ved Genoptagelsen var sket nogetsomhelst Arbejde enten fra Instruktions eller de enkelte Kunstners Side.

Derimod turde den hele Forestilling været en Skuffelse for Holbergelskere og for dem, der saa' *Ulysses v. Ithacia* ved Jubilæet. Dengang virkede det stærkt — Stykket var da ikke opført siden 1835, saa Publikum stod frisk overfor det. Hr. Krohn havde besørget en morsom Iscenesættelse med Trojas By i en fortræffelig Legetøjsform. Hr. Olaf Poulsen fik en ny Holbergrolle, hvori han ikke trykkes af Phisters altfor minutiøse Undervisning og skilte sig ypperligt fra den. Han bortkastede Lakaj-Elegancen, der aldrig lykkes ham, og fremstillede en naiv Lumskhed og en onskabsfuld Snusfornuft, der sluttede sig tæt om Chilians Repliker. Og han krydrede sit solide Spil med saadanne lystige Indfald som det forvrængede *Ambà-sadør* og Tiresias' mærkelige Tankelæsergebærder.

Da Stykket nu opførtes paany, var Feststemningen svunden. Løjerne følte barnlige istedetfor 175sublime, især i de sidste Akter slappedes man ved den ensformigt gentagne Parodi over noget Ukendt, og da Forestillingen almindeligvis sluttede med *Nej* — der nu for Tiden spilles afskyeligt — forlod man Teatret

uden egentlig klassisk Løftelse.

Dog som sagt, *Ulysses v. Ithacia* opførtes ensartet med den af alle erindrede Jubilæumsforestilling, og Udførelsen formaade ikke at afgive noget Bevis for det kgl. Teaters trofaste Holberg Dyrkelse. Derimod kunde *Den Stundesløse* blive dette; thi Stykket var ikke regelret opført siden 1872, om det end fungerede én Gang ved Jubilæet med Phister som Gæst og Hr. Mantzius i Titelrollen. Den ene var for gammel, kun en ærværdig Afglans af en stor Kunst, den anden for ung, indtvunget i en Rolle, til hvilken der krævedes fleraarig Avtoritet.

Her skulde da Slaget staa. Det kgl. Teater forberedte dette glimrende ved at nægte Dagmar-teatret at opføre *Den Stundesløse*, til hvis Titelrolle den private Scene besad Hr. Sophus Neumann. Det kgl. Teater vilde optage Kampen, fremvise sin egen kongelige Udførelse og gennemskar i den Anledning alle Hr. Olaf Poulsens Betæneligheder, Thi Hr. Poulsen vilde ikke spille Oldfux eller i hvert Fald saare nødtigt. Han vidste med sig selv, hvorlidt denne rent udvendige Forvandringsrolle passede for ham, og han 176erindrede hver Phistersk Betoning med en saa matematisk Nøjagtighed, at han maatte vride sig som en Orm for at slippe udenom. I Aarevis havde han modsat sig *Den Stundesløses* Genoptagelse, men saa strængt trængte man ind paa ham, at han gav efter.

Og det var forsaavidt Synd som selve Skuespilleren og hans Venner tilbragte en traurig Aften. Hr. Poulsen véd godt selv, hvor lidet Udfaldet svarede til de Forventninger, som man nærer til ham i en ny Holbergsk Rolle, og naar han selv bedømmer sit Spil, vil han roligt sige, at han stod udenfor Figuren den hele Aften, beskuede og kritiserede sig selv, følte sig usikker og nervøst mærkede, hvorledes han og Oldfux ikke smæltede sammen til ét Menneske.

Dette Resultat beroede dels paa tilfældige Aarsager, dels paa en dybere Grund.

Tilfældigt var det, naar Hr. Schram istedetfor at støtte sine Medspillende fortrædagede dem. Der kan ikke herske mindste Tvivl om, at Hr. Schram ganske forfejlede Rollen. Hans Spil kan ikke sammenstilles med Hr. Poulsens, idet denne leverede et stort men mislykket Arbejde, medens Hr. Schram derimod blev et Intet paa Scenen og spillede med en saadan Usikkerhed, at hans Kolleger aldrig vidste, om de fik Stikordet fra det aftalte Sted, knap endda om de fik Stikordet. Den brillante Udgang af anden Akt, hvor Oldfux 177forklædt som Tysker vælter Bordet, ødelagdes helt, end ikke Dikteringsscenen slog an, skønt den altid tilforn skænkede Fremstilleren en sikker Triumf.

Imidlertid, Schram gjorde Hr. Poulsen nervøs, saaledes, at denne kom forknytt fra Prøverne og ved Førsteforestillingen mærkede, hvordan Taget slap. Hans Optræden blev tvungent-lystigt.

Og her staa vi ved den anden dybere Grund.

Hr. Olaf Poulsen havde ingen heldig Sæson; de nye Roller lykkedes ikke, de gamle syntes ikke i Besiddelse af det gamle Humør. Dog skal man straks vise Skuespilleren den Retfærdighed at paapege de ialt syv nye Rollers delvise Ubetydelighed. Hvad var det vel, som Olaf Poulsen havde at udføre i *Et Samfundsoffer*, *Unge Folk*, *Ulla skal paa Bal!* Lutter forslidt Stof at bearbejde. Tilbage bliver i *Hjemkomst* Dyrslægen, der holder sig konstant i samme Stemning med ensfarvede Repliker, Onkel Tobias i *Helligtrekongers Aften* og Oldfux i *Den Stundesløse*. Heller ikke Tobias faldt helt til Rette for den udmærkede Kunstner: Vittigheden tabte sig i Uro og Støj.

Sagen er den, at Hr. Poulsen befinder sig paa et Punkt, hvor han tvinges til at forny sin Stil. Ungdommens Tid og dermed den ubekymrede Lystighed er forbi. Hr. Poulsen bevarer fuldkommen sin Magt over Publikum; naar han, som er Københavns populæreste Kunstner, vises 178sig paa Scenen, hilses han af Latter og Klap fra de Skarer, der vænnes til at se den altid redebonne Komiker gaa i Døden for dem. Teatret forlanger altid den samme unge Tjeneste af ham; hvor der forefalder udsat Post, skydes han frem. Han skal more, han skal synge, danse, bræge, brøle i Vaudeville, Lystspil, Farce, Operette. Og saa midt i denne ellevilde Lystighed er der ligesom noget, der klikker — et Øjeblik hvor der, aandeligt talt, bliver stille midt i Støjen. Da siger de gamle Kendere og Kendinger til sig selv: Poulsen vil skabe den gamle Saga om igen, frembringe paany den unge Lystighed, som døde omkring de tilbagelagte fyrretyve Aar; det lykkedes ikke, han fortærer sig selv. Nu er Resignationens og den skraanende Alders Tid inde, hvorfor bryder han ikke sit Talent nye Veje, hvorfor arbejder en udmærket Kunstner med bortflygtende Stemninger?

Dette var da Grunden, hvorfor Oldfux mislykkedes for Hr. Olaf Poulsen, der ikke længer kan blive den smidige Skælmsmester: andre Tider, andre Roller.

Den tredje Hovedrolle i *Den Stundesløse* udførtes af Fru Sinding. Hun fik Held, skønt hendes egen Nervøsitet forstørredes af Hr. Schrams Usikkerhed. Men Fru Sinding erhvævede sig med Aarene en usnærpet Foragt for megen hyklersk Hokusfokus, og herigennem naaede hun at spille Dorine i *Tartufe* langt bedre, end Rollen udførtes 179i denne Generations Tid. Hun overgaar langt Fru Jacobson, og hun overstraaler sine Medspillende med Undtagelse af Hr. Mantzius, der udmærker sig som Orgon, og delvis Hr. Emil Poulsen, hvis *Tartufe* dog aldrig har faaet fast Form. Saa god som Dorine var Pernille ikke, men Rollen naar jo heller

ikke i Bredde og Vid den Molièreske Soubrette, og i hvert Fald Fru Sinding kunde ikke alene løfte *Den Stundesløse*. Dette var sat i Scene af Hr. Pietro Krohn, hvis altfor optagne Tid ikke levnede ham Lejlighed til grundigt Studium af Stykket. Hver af de Agerende trak til sin Side, og Spillet gik hvert Øjeblik i Stykker.

Saaledes blev *Den Stundesløses* Opførelse kun et Vidnesbyrd om, at det kgl. Teater ikke havde anvendt den fornødne Betænksomhed paa den eneste Holbergske Indstudering, som Sæsonen kendte.

Af Holberg opførtes desuden:

Den forvandlede Brudgom 1 G.

Den Vægelsindede 3 G.

Det sidste Skuespil nedarvedes fra ifjor, hvor Fru Bloch med Finhed og Kløgt, men famlende prøvede sin Ævne i Titelrollen. Hendes Lucretia og Fru Sindings Pernille er alt, hvad Sæsonen rummer af Holbergske Skuespilkunst fra Teatrets unge Kræfter.

180

Tror man, at Théâtre-Français vovede i en Sæson kun at byde fire Stykker af Molière, ialt opførte 21 Gange? Teatret udsatte sig ved en saadan Adfærd for at miste den Statsunderstøttelse, der ikke paa langt nær er saa stor som det kgl. Teaters af Ministeriet ulovligt tagne Tilskud.